

ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ ТУРИЗМУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано проблему синонімії у терміносистемі туризму німецької мови, узагальнено теоретичні позиції щодо явища синонімії у термінології та зосереджено увагу на семантичних та структурних особливостях синонімічних термінів туризму німецької мови.

Ключові слова: *терміносистема туризму, синонімія, дублетні форми, інтернаціоналізми, професіоналізми.*

The article deals with the analyses of the synonymy in the German terminology of tourism. The author generalized the theoretical groundings regarding the essence of synonymy and analyzed semantic and structural particularities of the German terminology synonyms.

Key words: *terminology of tourism, synonymy, duplicate forms, internationalisms, professionalism.*

Термінологічні одиниці та фахові мови неодноразово були об'єктом аналізу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Дослідження термінології конкретної фахової мови передбачає виявлення певних форм реалізації закономірностей термінотворення. Досліджувана фахова мова туризму викликає особливе зацікавлення, оскільки термінологія в туризмі стає предметом дискусій і викликає появу безлічі наукових публікацій, адже з'являються нові терміни і поняття, деякі стають застарілими, давно звичні тлумачаться по-новому.

Незважаючи на те, що туризм є однією з традиційних форм розвитку суспільства, сучасне розуміння суті управління в туризмі призводить до створення якісно нової туристичної термінології, яка, як і в економіці, так і в законодавстві в цілому, може створюватися і розвиватися тільки в умовах уточнення термінологічної системи та виявлення закономірностей термінотворення [1].

Актуальність теми дослідження визначається зростаючим інтересом до вивчення особливостей термінів-синонімів як головних компонентів фахових мов. Вперше зроблено спробу розглянути явище синонімії у терміносистемі туризму німецької мови.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі синонімічних відношень, представлених у фаховій мові туризму (на матеріалі туристичних проспектів та сайтів) та виявленні наявних лексико-семантичних та структурно-граматичних особливостей функціонування термінів-синонімів.

Проблеми термінологічної синонімії цікавили багатьох лінгвістів. Її досліджували В. Даниленко, Д. Лотте, В. Лейчик, Т. Кияк, М. Карп'юк, А. Лагутіна та інші.

Однозначність термінів та відсутність дублетних форм вважаються основними вимогами до термінів. Проте не можна однозначно стверджувати, що “термінології не притаманна синонімічність, яка заважає взаєморозумінню” [2: 13].

На відміну від загальнолітературної мови, синонімія для термінології є небажаною, однак вона присутня у різних терміносистемах. Не є винятком терміносистема туризму німецької мови.

Синонімами вважають слова, які належать до однієї частини мови і при повній або частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення (з можливими відмінностями в стилістичних та граматичних характеристиках та в сполучуваності).

Синонімія в термінології має риси, які відрізняють її від синонімії в загальноповсякденній лексиці. Так, дефінітивність терміна передбачає чітко виділення його семантичних меж. У загальноповсякденній лексиці доволі часто межі між семемами нестійкі. Для термінології характерна дублетність, тобто називання того самого поняття різними за походженням словами, тоді як у загальноповсякденній лексиці, насамперед, розрізняють близькозначні слова з різними відтінками значень (тобто понятійні синоніми) або лексеми, що різняться стилістично (стилістичні синоніми). Звідси й пріоритет генетичного принципу при класифікації терміних синонімів і перевага понятійно-стилістичних відтінків слова при поділі на групи близькозначних загальноповсякденних слів.

Ставлення дослідників до явища синонімії у сфері термінології неоднозначне: більшість учених виступає за усунення її з термінології, хоча вказує на неможливість повного усунення різних найменувань тотожних наукових понять [3: 212].

Ряд науковців вважає, що в рамках терміносистем маємо справу лише з дублетами (О. Толикіна). Однак В. М. Лейчик зауважує, що “по-перше, синоніми можуть позначати як те саме поняття, так і декілька близьких понять, які частково пересікаються чи накладаються; по-друге, навіть якщо синоніми позначають те саме поняття, семантична структура їх може бути цілком відмінною: розкладаючи її методом компонентного аналізу на елементарні смисли, спільними мають бути лише основні компоненти змісту. Дублети розглядають лише тоді, коли збігаються всі без винятку компоненти значень синонімів” [4: 103].

В основу класифікації загальномовних синонімів зазвичай кладуть семантико-стилістичний критерій, поділяючи синоніми на понятійні, стилістичні та понятійно-стилістичні. Оскільки терміно-синоніми переважно є назвами одних і тих же понять, в термінології доречніше використовувати генетичну класифікацію, з урахуванням різних джерел походження назв того самого наукового поняття.

Проблема синонімії в терміносистемі туризму німецької мови пов'язана зі співіснуванням власне німецьких термінологічних одиниць і запозичених слів для називання того самого поняття.

Незважаючи на існування німецьких термінів, в мову постійно проникають іншомовні запозичення. Серед них найбільше інтернаціоналізмів та англійських запозичень. Сфера туризму, яка є зорієнтованою на міжнародні контакти, є дуже відкритою для інтернаціоналізмів, які сприяють кращому взаєморозумінню. Проте існують окремі терміни, представлені, наприклад, англіцизмами (або запозиченнями з інших мов) з одного боку і німецьким варіантами з іншого (*das Budget-Hotel / das Low-Budget-Hotel — das Billighotel, das First-Class-Hotel — das Hotel der gehobenen Preisklasse, der Bambinitarif — der Kindertarif, das Medical-Wellness-Hotel — das Kurhotel, der Biwakplatz — der Zeltplatz, das Lifestyle-Hotel — das Komforthotel / Luxushotel*), причому німецький варіант є більш вмотивованим. “Якщо синонім, утворений на матеріалі ресурсів рідної мови, збігається за оцінками вмотивованості та кількістю лексичних складників з інтернаціоналізмом, то вживання першої є більш доцільним, оскільки внутрішня форма рідного слова зрозуміліша й легше засвоюється. З іншого боку, термінологічні прогалини бажано заповнювати наявними інтернаціоналізмами” [5].

М. Г. Бергер, аналізуючи вмотивованість термінів, виділяє групу неорієнтованих термінів (ті, що не мають для даного користувача ін-

формації внутрішньої форми) і зараховує до неї передовсім запозичені терміни, а також терміни рідної мови, внутрішня форма яких є незрозумілою для мовця [6: 13]. Тобто доречніше вживати німецький варіант терміну у таких випадках, коли запозичення не вживається для заповнення термінологічних лакун, а має більш вмотивований еквівалент у мові: *das Familienangebot* — *family offer*, *das Billighotel* — *das Budgethotel*, *das Komforthotel* — *das Lifestylehotel*, *Boarding Card* — *die Bordkarte*.

Проте часом існують дублетні пари, в яких обидва терміни є іншомовного походження: *No-frills Airlines* — *Low-Cost-Carrier*, *der Concierge* — *der Portier*. Проте їх частка є дуже незначною, до того ж німецька мова може запропонувати в окремих випадках власні терміни (*No-frills Airlines* / *Low-Cost-Carrier* — *die Billigfluggesellschaft*). На сучасному етапі розвитку німецької терміносистеми туризму поширення таких синонімічних пар, де обидва терміни є запозиченими, пов'язане найчастіше з проникненням англіцизмів, тобто з використанням англійської мови як мови міжнародного спілкування.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що більшість іншомовних термінів мають відповідники у німецькій мові, але з ряду причин (наприклад, запозичений термін є коротшим, проте німецький є точнішим, хоч і більш громіздким) частіше вживається запозичений варіант: *die Relax-Area* — *die Entspannungslandschaft*, *das Paragliding* — *das Gleitschirmfliegen*, *der Flyer* — *das Faltblatt* / *der Handzettel*, *die Touristik* — *der Fremdenverkehr*. Окрім того, англійська мова витісняє німецькі термінологічні одиниці, які можуть вважатися абсолютними еквівалентами як за точністю, так і за кількістю лексем: *der Swimmingpool* — *das Schwimmbad*, *der City-Trip* — *die Stadtreise*, *die Karte* — *das Ticket*, *der Audio-Guide* — *der Audio-Führer*, *der Resort* — *der Kurort*, *Last-Minute-Trip* — *die Last-Mitune-Reise*.

Якщо ж говорити саме про терміносистему туризму, то було виявлено, що у туристичних путівниках, атласах та довідниках терміни-інтернаціоналізми мають перевагу, оскільки терміни рідної мови можуть бути незрозумілими для туристів з інших країн. А отже, існує загроза, що власне німецькі ТО туризму будуть витіснені інтернаціоналізмами.

Окрему групу становлять словосполучення з синонімічними прикметниковими складниками: *temperierter Swimmingpool* — *beheizter Swimmingpool*, *einfaches Frühstück* — *kontinentales Frühstück*, *freies Campen* — *wildes Campen*.

Друге джерело синонімії пов'язане з притаманною терміну тенденцією до семантичної конденсації — намаганням виразити складне поняття мінімальною кількістю лексичних засобів. У зв'язку з цим виникає два різновиди термінних дублетів-словосполучень:

1) пари, де еквівалентом до терміна є словосполучення: *der Bezug der Zimmer — der Zimmerbezug, der Abschluss des Reisevertrags — der Reisevertragsabschluss, der Raum der Stille — der Ruheraum*;

2) терміни-словосполучення — абрєвіатури. Терміни-абрєвіатури становлять незначний відсоток дослідженого матеріалу, проте зустрічаються доволі часто. Це пов'язано з тим, що ці абрєвіатури стосуються більшості туристичних пропозицій і стали загальновідомими: *pP — pro Person, AIZ — der All inclusive Zuschlag, PETC — pet in cabin (Tiere in der Kabine), ÜF — Übernachtung mit Frühstück*;

3) багатокomпонентні терміни — терміни абрєвіатури: *EZZ — der Einbettzimmerzuschlag, DZ — das Doppelzimmer, HPZ — der Halbpensionzuschlag, FT — der Feiertag, FRZ — der Frühstückszuschlag, EZ — das Einzelzimmer*;

4) повний термін — термін з випущеним елементом: *elektronisches Ticket — E-Ticket/ etix, die Kombinationskarte — die Kombikarte, die Flughafenservicegebühr — die Flughafengebühr, der Zubringerbus — der Zubringer*.

На думку В. Даниленко, значне поширення коротких варіантів терміна (різного роду абрєвіатур, складених термінів із випущеним малоінформативним елементом), які виникають внаслідок прагнення авторів до стислості викладу або усунення його монотонності, дає підставу стверджувати, що вони є узаконеними елементами багатьох терміносистем [7: 246].

Синонімія відзначається різним ступенем семантичної близькості термінологічних одиниць. Аналіз синонімів у терміносистемі туризму німецької мови виявив існування семантичних та стилістичних синонімів. Серед семантичних синонімів ми розрізняємо повні та часткові. Повні синоніми представлені синонімічними зв'язками з повним збігом словникових дефініцій: *der Urlauber — der Urlaubsgast, der Preisnachlass — die Ermäßigung, die Seilbahn — die Gondelbahn, das Kanu — der Einbaum*. Часом такі синонімічні зв'язки виникають завдяки запозиченням: *das Panorama — der Rundblick, der/das Hotelvoucher — das Hotelgutschein, die Exkursion — die Führung, der Passagier — der Fahrgast — der Fluggast*.

Серед досліджених лексичних одиниць було виділено також синонімічні пари, утворені афіксальним способом: *die Nächtigung — die*

Übernachtung, die Nachsaison — die Zwischensaison, die Reklamation — das Reklamieren. Цю групу можна назвати словотвірними або дериваційними синонімами.

Було виділено також ті пари, де синонімічним є один з елементів: *der Milchweg — der Jakobsweg — der Sternenweg, der Schnellbucher — der Frühbucher, das Ferienhotel — das Urlaubshotel, die Rundreise — die Rundfahrt, der Biwakplatz — der Zeltplatz, die Hauptsaison — die Hochsaison, die Nachsaison — die Nebensaison, das Touristervisum — das Reisevisum, das Internet-Reisebüro — das Onlin-Reisebüro.*

Коли збіг словникових дефініцій є неповним, прийнято говорити про часткову синонімію: *das Hotel — das Motel — das Bürotel, der Berg-hotel — der Alpenhotel.*

Цікавим є той факт, що у терміносистемі туризму німецької мови було виявлено стилістичні синоніми. Так наприклад, запозичений термін *economy class* може позначатися німецькою як *die Touristen-klasse*, проте побутує також стилістично забарвлене жартівливе, менш шанобливе слово — *die Holzklasse*.

У проведеному дослідженні було виявлено також терміно-професіоналізми. Щодо професіоналізмів, то ми розділяємо думку М. М. Шанського, який стверджує, що професіоналізми означають спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці, виробничі процеси, тому їх називають також термінами [2: 14]. Отже, ми розмежуємо професіоналізми та терміни, вони межують один з одним, проте, мають більш впорядкований та нормалізований характер, у той час як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, які вживаються вузьким колом фахівців, причому переважно у розмовній мові. Незважаючи на ці істотні відмінності, між цими двома сферами лексики існує безперервний взаємообмін, і професіоналізм може існувати і як синонім терміна: *der Pax — der Urlauber*. Цим терміном-професіоналізмом послуговуються сьогодні працівники туристичних бюро, етимологічно ж це жаргонізм, який використовувався при повітряних перевезеннях для позначення пасажирів: *der Pax*, що є скороченням від англійського *passenger X* [8]. Жаргонізмом може вважатися слово *Mickey-Mouse-Flug*, що є неофіційною жартівливою назвою для позначення дешевих перевезень, тобто синонімом до *der Billigflug*.

Проаналізувавши ТО туризму німецької мови, було визначено, що явище синонімії у цій терміносистемі є доволі поширеним, хоч і не бажаним з огляду на вимоги, що пред'являються до терміна. Аналіз

синонімів у терміносистемі туризму виявив існування семантичних і стилістичних синонімів. Семантичні репрезентуються двома видами — повними і частковими.

Джерелами синонімії виступає спеціалізація лексичних одиниць загальної мови, запозичення іншомовних термінів (зокрема, з англійської мови), скорочення формальної структури терміна (утворення абревіатур), синонімія слотовірних афіксів. У процесі стандартизації термінології туризму, коли йдеться про терміни-синоніми перевага надається більш вмотивованому терміну.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКА

1. Термінологічний словник у туризмі (терміни та визначення, які використовуються в туризмі та суміжних сферах діяльності) // <http://consultcom.kiev.ua/ua/cc/Encyclopaedia/Dictionary/>
2. Дяков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. — Київ: Видавничий дім “КМ Academia” 2000. — 218 с.
3. Пілецька Н. Парадигматичні відношення в сучасній чеській економічній термінології // Проблеми слов’язнавства, 2007. Вип. 56. — С. 208–216.
4. Лейчик В. М. Термины-синонимы, дублеты, эквиваленты, варианты // Актуальные проблемы лексикографии и словообразования. — Новосибирск, 1973. — Вып. 2 — С. 103–107.
5. Кияк Т. Р. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2006 // www.eprint.zu.edu.ua
6. Квитко И. С. Термин в научном документе. — Львов: Вища школа, 1976. — 128 с.
7. Даниленко В. П. Русская терминология. — Москва, 1977. — С. 246.
8. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Duden-Verlag, 1996. — 1816 S.